ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ – ВАГОМА СКЛАДОВА ДОКУМЕНТНО- ІНФОРМАЦІЙНОГО ФОНДУ БІБЛІОТЕКИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Валентина Білоус

Шляхи формування, зберігання та облік електронних ресурсів у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Використання освітніх електронних ресурсів медіатеки для передачі, накопичення та збереження інформації.

Статус сучасної бібліотеки визначається не лише кількістю фонду друкованих видань, обсягом передплати, а й тим, яким електронним ресурсом вона володіє, чи готова надати доступ до світових інформаційних ресурсів. Бібліотека вищого навчального закладу освоює і застосовує сучасні досягнення в галузі інформаційних, комунікаційних і мультимедійних технологій. Бібліотека ВНЗ є інформаційною основою, яка містить в собі упорядкований фонд електронних документів, сформованих у відповідних параметрах та програмно-технологічне забезпечення, яке дозволяє створювати, опрацьовувати, використовувати та зберігати цей фонд. Саме бібліотекам належить значна роль у формуванні електронних масивів наукових знань та організації доступу до них. Вони переробляють, вилучають та надають доступ до цілком реального об'єкта – знань у вигляді інформаційного ресурсу.

За умов активного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в електронному середовищі вагомою складовою документно-інформаційного ресурсу бібліотеки навчального закладу є електронні ресурси. Це інформаційні ресурси, що створюються, керуються та використовуються за допомогою комп'ютера і містять дані та програми, зафіксовані в електронній (цифровій) формі на певних носіях, зокрема тих, що вимагають застосування периферійного пристрою, безпосередньо приєднаного до комп'ютера (наприклад, СД-ROM), або зв'язку з комп'ютерною мережею (приміром, через Інтернет). Відповідно до Інструкції з обліку документів електронне видання – це електронний документ (група електронних документів), який пройшов редакційно-видавничу обробку, призначений для розповсюдження в незмінному вигляді та має вихідні дані.

Фонд електронних ресурсів бібліотеки за міжнародним стандартом ISO 2789:2003 («Інформація і документація – Міжнародна бібліотечна статистика») – характеризується статистичними показниками:

- Електронний каталог бібліотеки (ЕК);
- Електронна колекція (бази даних (повнотекстові, бібліографічні, реферативні та ін.);

– Електронний каталог серіальних видань, цифрових документів (електронні книги, патенти, візуальні документи).

Основу електронних послуг (зокрема використання електронних ресурсів) складають: електронний каталог, бібліотечний веб-сайт, електронна колекція, доставка електронних документів за каналами зв'язку, електронна довідкова служба, навчання користувачів електронним послугам, доступ до Інтернету.

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського освоює і активно впроваджує сучасні досягнення в галузі інформаційних, комунікаційних і мультимедійних технологій, забезпечує потреби сучасного користувача освітянської галузі, надає оперативний доступу до всіх бібліотечно-інформаційних ресурсів як власного виробництва, так і придбаних. Поєднуючи традиційні та електронні інформаційні ресурси, індивідуальні та корпоративні методи роботи, бібліотека педуніверситету вирішує проблеми культурно-просвітницької діяльності, впроваджує інноваційні бібліотечні технології. Бібліотечний працівник є посередник між користувачем й інформацією, а бібліотека – комунікаційний центр, який забезпечує формування інформаційного поля, рух документної інформації у часі і просторі, використання інформаційних ресурсів специфічними бібліотечними методами.

Бібліотека – важливий підрозділ університету, на який покладено завдання інформаційного забезпечення навчально-виховного та науково-дослідницького процесів шляхом:

- автоматизації основних технологічних процесів бібліотеки;
- поповнення ЕК;
- створення власних електронних ресурсів (ЕР);
- накопичення повнотекстової бази даних (БД);
- формування фонду мультимедійних видань;
- систематичне оновлення сайту бібліотеки;
- надання інформаційних сервісних послуг користувачам.

Поряд з традиційними каталогами й картотеками функціонує електронний каталог, який є багатофункціональною пошуковою системою, що виконує не лише функції традиційних каталогів та картотек, а й сприяє покращенню якості і оперативності обслуговування.

Наразі створено електронну бібліотеку, яка включає придбані та створені бібліотекою електронні ресурси. Станом на 01.04. 2011 р. обсяг ЕК становив 169 тис. записів, в т.ч. доступних користувачеві – 152 тис. Постійно удосконалюється пошукова система, створюється повнотекстова база, одна із складових інформаційних ресурсів бібліотеки. Продовжує формуватися система бази даних шляхом поповнення ЕК за двома напрямами: введення до електронного каталогу нових надходжень документів та поступове ретровведення активної частини фонду, створення проблемно-орієнтованих аналітичних БД та створення

повнотекстового ресурсу. БД повнотекстових видань становить понад 2 тис. Особлива увага приділяється створенню БД повнотекстових колекцій видань викладачів університету (підручників, навчально-методичних посібників, практикумів, курсів лекцій, наукових праць тощо). Формування повнотекстових документів здійснюється з урахуванням особливостей вимог користувачів, інформаційно-пошукових систем та державних бібліотечних стандартів.

Для розширення спектру сервісних послуг в обслуговуванні користувачів та для збереження електронних ресурсів велика увага приділяється формуванню фонду мультимедійних видань (медіатеки), який знаходиться у залі електронної інформації та становить близько 1тис. одиниць зберігання. За умов сучасного технічного оснащення медіатека дозволяє і передбачає формування та створення електронних версій підручників, журналів, художньої літератури, використання певних спеціальних технологій роботи в Інтернеті, фрагментів текстів, зображень, окремих звуків, схем, які суттєво доповнюють і є частиною віртуального інформаційного ресурсу всієї бібліотеки.

Термін "медіа" (лат. "media") в широкому розумінні фахівці трактують як комунікативні засоби і ресурси, що використовуються для передачі інформації, накопичення знань. Існує думка, що медіатека – це загальна назва зібрання цифрових носіїв інформації (CD/DVD, дискет) або наявність комп'ютера, підключеного до мережі Інтернет з її мегаресурсами і вільним доступом до них користувачів [3; 4] .

Важливим є те, що користувач має змогу в залі електронної інформації комфортно скористатися фондом медіатеки, бібліотечні працівники організовують процес максимального задоволення запитів (особливо це стосується студентів з фізичними вадами зору).

Одним із пріоритетних напрямів діяльності бібліотеки є формування освітніх електронних ресурсів (ОЕР) [3; 8]. Освітні електронні ресурси медіатеки розподіляється за наведеними нижче групами, що дозволяє працівникам зали електронної інформації продуктивно організувати роботу користувачів та максимально спростити процедуру поповнення відповідних ресурсів:

1. Навчальні програми, методичні рекомендації. Освітні електронні ресурси цієї категорії – це цілісний завершений програмний продукт, призначений для вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни, її розділів, тем, відпрацьовування і вироблення певних навичок. Як правило, такі ОЕР включають: навчальні матеріали, методичні рекомендації з їх використання, системи контролю вивчення, тести тощо.

2. Предметні електронні БД (ПЕБД). Оскільки в Україні ринок мультимедійних освітніх джерел тільки починає формуватися, в рамках медіатеки створюються свої комплексні або предметні електронні бази даних. Це універсальний набір окремих навчальних, методичних, ілюстративних, звукових матеріалів, що належать до відповідних освітніх програм (галузей знань) або знадобляться для поглибленого вивчення шкільних, навчальних предметів ВНЗ тощо.

Систематизація їх за темами, типовими і видовими ознаками дозволяє максимально полегшити бібліотекарю пошук необхідних джерел і покращити сервісне обслуговування користувачів.

3. Довідники, енциклопедії, програми. Електронні довідники та енциклопедії, навчальні програми, тексти художніх творів у візуальному або звуковому вигляді представлені як самостійними програмними продуктами на окремих CD/DVD, так і вигляді Інтернет-ресурсів.

4. Інтернет-ресурси. Використання у мережі Інтернет пропозиції щодо мультимедійних навчальних курсів, інтерактивних шкіл, навчальних програм, тестів тощо, які працівниками бібліотеки використовуються для формування БД «Повнотекстові видання» та поповнення медіатеки.

При формуванні мультимедійних документів враховуються наступні принципи відбору і загальні критерії:

- зібрання мультимедіа – дотримуватися видового, кількісного і тематичного балансу масиву документів;
- чистота зібрання – уникати непрофільних документів при формуванні медіатеки;
- внутрішня цінність – збирати документи, що відповідають навчальним програмам та не втратять своєї цінності протягом певного часу;
- обставини, пов'язані з авторським правом – якщо документ має якісь обмеження щодо надання користувачу послуги копіювання, то варто вирішити, чи потрібен він узагалі для медіатеки;
- термін зберігання – документи потребують періодичної переоцінки, порівняння з новими надходженнями та зіставлення із загальною стратегією розвитку зібрання.

При формуванні фонду мультимедіа враховуються такі важливі фактори, як: регулярне вивчення ринку електронних видавництв, відстеження новинок мультимедійного ринку, постійне вивчення інформаційного попиту користувачів.

Суттєва ланка роботи медіатеки – створення її довідково-бібліографічного апарату (ДБА). ДБА відображає всі види носіїв інформації, що безпосередньо наявні у фонді бібліотеки, а також його внутрішні та зовнішні віртуальні ресурси, і формується на двох рівнях: бібліотечному, тобто картки з бібліографічним друкованим описом електронних документів заносять у загальні каталоги в залежності від їх змісту, і ДБА, що відображає всі види документів в ЕК. Для збереження фонду медіатеки постійно проводиться копіювання дисків, з метою подальшого використання.

Джерела формування електронних ресурсів бібліотеки різноманітні:

- власні електронні документи, які передаються до бібліотеки викладачами університету (підручники, монографії, курс лекцій, методичні матеріали, дисертації, автореферати тощо);
- придбання у видавництвах паралельно з паперовими ви данями електронних версій;
- використання вільно доступних електронних документів мережі Інтернет;
- придбання документів на електронних носіях шляхом закупівлі та отримання в дарунок бібліотеці від студентів та викладачів.

Бібліотека має великий досвід у галузі традиційного формування та пошуку документів й набуває досвіду одержання необхідної інформації із зовнішніх джерел, забезпечення кумуляції та збереження електронних ресурсів (текстові документи, мультимедійні матеріали, комп`ютерні програми) та їх використання [5; 19]. Успішність функціонування бібліотеки як центру інформації зобов'язує бібліотечних фахівців швидко та адекватно реагувати на зміни в інформаційних потребах користувачів, удосконалювати форми обслуговування, надавати якісне інформаційне консультування, розширювати спектр бібліотечно-інформаційних послуг, вимагає систематичного вивчення нових технологій.

Використання Інтернет-технологій відкрило нові можливості у віртуальному обміні документами, доступі до світових електронних ресурсів, віртуальної інформації. Використання ресурсів Інтернету передбачає два режими: off-line і on-line [3; 8-9].

Бібліотека педуніверситету має можливість працювати в режимі off-line, що не потребує постійного безпосереднього контакту з віддаленим джерелом інформації у реальному часі. Достатньо "скачати" ресурс і працювати з ним автономно. В даному режимі працюють бібліотекарі, формуючи БД електронного каталогу. Використання подібних ресурсів дозволяє долучатися зацікавленим категоріям користувачів до електронних збірок рефератів, дипломних проектів, посібників тощо.

Активно використовуються архіви навчальних програм – це ресурси, що саморозархівуються і призначені спеціально для "скачування". Бази даних в Інтернеті – це набір однорідної інформації з тієї чи іншої теми.

Робота в режимі on-line передбачає постійний зв'язок, під час якого відбувається обмін інформацією. Даний режим потребує додаткових фінансових затрат. Питання впровадження режиму on-line вивчається в бібліотеці педуніверситету і є одним із напрямів перспективного плану автоматизації бібліотечних процесів.

Ресурси Інтернету для користувачів практично безмежні. Вони дають змогу знайти будь-яку інформацію. Не вся інформація, знайдена на сайтах мережі Інтернет може бути об'єктивною чи достовірною. В такій ситуації бібліотекар мусить взяти на себе місію керування змістом інформації, тобто турбуватися про те, щоб ця послуга перш за все відповідала навчальним планам, була пов'язана з духовним збагаченням, соціалізацією та інтелектуально корисним дозвіллям. Тому необхідно критично оцінити зміст відібраної інформації за допомогою двох-трьох альтернативних джерел, у т. ч. довідкової, науково-популярної, художньої літератури, журнальних публікацій. Працівники бібліотеки проводять пошук релевантної інформації в ЕК та базах даних бібліотек не лише України.

Структуруючи Інтернет ресурси бібліотека виступає у ролі інформаційного посередника, навігатора у морі інформації, допомагаючи користувачеві знаходити якісні, релевантні інформаційні ресурси. Саме бібліотекарі виступають провайдерами якісної інформації, які надають доступ до електронних інформаційних ресурсів, навчають ефективно шукати інформацію в Інтернеті та користуватися сучасними інформаційними технологіями. На часі активно впроваджуються та популяризуються бібліотечно-інформаційні ресурси, створюються нові масиви власних електронних продуктів, використовується широкий спектр лінгвістичних технологій інформаційного пошуку та забезпечення оперативного доступу до інформації.

Велика увага приділяється веденню WEB-сайту бібліотеки, який є складовою частиною сайту педагогічного університету, віртуальним обличчям бібліотеки, що надає загальні відомості про бібліотеку, доступ до електронного каталогу.

Великі можливості надають ресурси Інтернет в організації ефективного комплектування бібліотечних фондів. Бібліотека, маючи вихід до цієї глобальної мережі, користується не тільки повнотекстовими базами даних, а й інформаційними ресурсами, спеціально призначеними для відбору, замовлення та придбання документів для бібліотечних фондів. Ці ресурси складаються зі спеціалізованих web-серверів для комплектаторів, онлайнових універсальних і спеціалізованих

книжкових магазинів з анотованими каталогами видань і можливостями їх діалогових замовлень, серверів видавництв, книжкових дилерів і передплатних агентств, електронних версій вітчизняних та зарубіжних каталогів, що надає змогу оперативного перегляду великих обсягів інформації.

Зростає роль бібліотеки як установи, яка забезпечує кумуляцію та постійне збереження електронних ресурсів (текстові документи, мультимедійні матеріали, комп`ютерні програми). Персонал бібліотеки розширює методи та засоби роботи з інформаційними потоками, засвоює технологію архівування джерел електронної інформації і їх аналітико-синтетичного оброблення, а також створення і багатоаспектного використання нових інформаційних продуктів. Бібліотека освоює інтегрований технологічний цикл, що включає послідовність наукомістких процесів комп`ютерного опрацювання документних масивів: бібліографування, реферування, підготовка аналітичних матеріалів, проведення статистичних досліджень. Поява комп′ютерних інформаційно-пошукових систем у бібліотеці вимагає розвиток спеціалізованих навичок: розуміння представлення інформації в базах, уміння вибирати область пошуку, використання ключових слів.

Для бібліотекаря важливим є уміння правильно оцінювати одержану інформацію, використовувати її, зберігати й переробляти, при необхідності передавати для колективного користування, створювати нову інформацію на якісно новому рівні.

Бібліотека поєднує традиційні та електронні інформаційні ресурси, індивідуальні і корпоративні методи роботи, вирішує проблеми культурно-просвітницької діяльності, впроваджує інноваційні бібліотечні технології.

Бібліотека для оптимального використання накопичених у ній багатств забезпечує їх упорядкування, структурування і продуктивну організацію функціонування в інформаційних системах.

Бібліотека займається пошуком, аналізом і збереженням електронної продукції, забезпечує доступ до електронних ресурсів, проводить каталогізацію електронної продукції, проводить діяльність щодо пошуку, відбору, обробки та первинного аналізу дедалі зростаючих масивів інформації.

Питання захисту документів вирішується за допомогою переформатування, тобто переводу інформації на інші носії, що робить їх більш доступними для користувачів та сприяє кращому збереженню оригіналу. Одним із таких напрямів збереження фонду є поцифровування фонду.

Об’єктами для створення колекції електронних документів у вигляді файлів з текстовою, графічною або мультимедійною інформацією є:

- електронні копії поцифрованих документальних колекцій (частин фонду активного попиту, краєзнавчого фонду, фонду рідкісних та цінних видань та ін.);
- вибірково-електронні копії статей, які формуються на основі послуг сканування;

- електронні версії літературних та публіцистичних видань вітчизняних, місцевих авторів.

Зберігання документів здійснюється на файловому сервері бібліотеки з дотриманням всіх правил і норм зберігання та резервного копіювання даних. Бібліографічна обробка електронних документів здійснюється з використанням АБІС ІРБІС, яка функціонує в бібліотеці. Для підтримки збереження даних в бібліотеці ведеться локальне резервування даних.

Включення електронних ресурсів до бібліотечних інформаційно-пошукових систем зумовлює, незважаючи на брак нормативно-методичного забезпечення, необхідність їх обліку.

Облік електронних документів у бібліотеці педуніверситету проводиться відповідно до чинного законодавства та нормативних актів. Обліковуються електронні видання за правилами обліку книг.

Активне впровадження інформаційних технологій і засобів автоматизації в бібліотечну сферу, збільшення обсягів надходжень електронної інформації до бібліотек і неминучість подальшого розвитку зумовлюють актуальність формування електронних ресурсів для якісного та оперативного забезпечення інформацією сучасного користувача бібліотеки вищого навчального закладу. Перспективне завдання бібліотеки – інтеграція електронних освітніх ресурсів, забезпечення ефективної навігації в їх межах і доступу до них незалежно від місцезнаходження користувача.

Література:

1. Журавльова І. Доступність і відкритість інформації у стратегії розвитку бібліотеки ВНЗ / Ірина Журавльова // Вища школа. – 2008. – № 7. – С.44-54.
2. Майстрович Т. В. Электронный документ в библиотеке : научно-методическое пособие / Т. В. Майстрович. – М. : Либерея – Бибинформ, 2007. – 144 с.
3. Медіатека як структурний підрозділ бібліотеки: (Концептуально-методичні поради щодо утворення) / Держ. б-ка України для юнацтва; автор-уклад. Ю. А. Ворона. – К., 2006. – 25 с.
4. Новітні інформаційні технології в університетській бібліотеці / Л. Габова та ін. // Бібліотечний форум України. – 2008. – № 4. – С. 17-18.
5. Туровська Л. Сучасний бібліотекар у системі інформаційних комунікацій наукової бібліотеки / Л. Туровська // Бібліотечний форум України. – 2006. – № 3 (13). – С. 17-19.